



КЊИГА О БЛАМУ

(Ото Хорват: *Ноћна пројекција*, Академска књига, Нови Сад, 2021)

Тешко је, скоро немогуће, водити у рингу књижевности борбу с прошлошћу и победити. Још теже је побећи од традиције и бити бољи од ње. Ипак, чини се да је најтеже вратити се уназад, у своју и туђу прошлост и опус, и урадити нешто другачије, квалитативно напредније и успелије. Било да се ради о ранијим насловима које су публика и критика дочекали похвално или пак о делима других која су постала део колективне лектире и канона, створити нешто „ново“ на основу „старог“, а да то ново не делује као већ виђено – тај поступак захтева много пажње и помало среће. Управо тим траговима свог и туђег ранијег рада креће се Ото Хорват у роману *Ноћна пројекција*, покушавајући да остане у дослуху с прошлошћу, али и да оде, макар корак или два, у будућност.

Шта евоцира аутор у овом делу, и на које аспекте прошлости и канона се наставља? Укратко, ради се о исповести приповедача који се враћа из Фиренце у Нови Сад на неколико дана, у посету мајци, желећи да сазна више о сопственој породици, о генерацији својих родитеља и њихових родитеља, и да на тај начин проникне дубље у сопствени идентитет и покуша да самог себе боље разуме. Та идентитетска потрага је, уз физичку потрагу условљену чином путовања у непознате пределе, вероватно једна од најстаријих и најпознатијих потрага у историји књижевности, и писати о њој у данашњим временима могло би лако да пређе у домен општег места. Но, одабиром неколико прецизних детаља – простора у којем се радња одвија, времена одвијања примарног дела радње, физичких карактеристика родитеља и улоге породице у времену пре и током Другог светског рата – наратор успева да у овој причи постигне довољну дозу јединствености и упечатљивости која је неопходна не само за скретање пажње читалаца, већ и за саму читљивост и успех текста. Ова потрага је, сасвим очекивано и уобичајено, безуспешна, а дани које јунак проводи у претраживању архивске и библиотеке грађе претварају се у изгубљено време које му не даје никакве одговоре. Тек последње вечери пре повратка кући, он се буди из стања обамрлости услед неуспеха своје мисије и одлази у град, на улицу, међу људе, жељан одговора и акције: „У бескрајни лимб. У дубоке процепе прошлости. У потиснуте мапе сећања. У машинерију ноћи и носталгије.“ Неколико наредних ноћних сати, којима је посвећено две трећине романа, дочаравају његову потрагу за историјом породице, оца и самог себе, али и за прошлошћу Новог Сада, СФРЈ, поратног поретка и друштвеног система који је изнедрио чланове његове породице и наметнуо им живот који су водили. Та целоноћна потрага чини и срж *Ноћне пројекције* и у маниру психијатријског испитивања самог себе – методе познате из претходног Хорватовог романа *Сабо је сџао* – нуди

приповедачу прилику да се присети одговора које тражи. Јер они су ту, у њему, закопани и сакривени иза година ћутања и негирања стварности, и потребно је само пронаћи прави окидач за њихово приказивање и повратак у свест јунака.

Ноћна вожња бициклом по Новом Саду можда се не чини као прави начин да се тај поступак изведе, и сигурно није најлакши приступ који је аутор могао да изабере, али свакако јесте међу најадекватнијим. Тим средством могуће је, нарочито ноћу, стићи с једног краја града на други много брже и спретније него другим врстама превоза, а управо је то непрестано кретање у цикцак маниру, слично техници тока свести у књижевности, потребно наратору да би што више видео, осетио, упио и приметно, и онда се, на основу тих утисака, вратио у прошлост и дошао до одговора које је тражио и решења за породичне мистерије које су га опседале деценијама. На његовој траси јављају се, као на траци, рођаци, заборављени пријатељи и случајни пролазници, као и улице којима се кретао у детињству и младости, простори на којима је доживљавао авантуре, те градски локалитети који су му образовали личност. Сви ти сусрети с људима, зградама и просторима нуде му могућност повратка уназад и рекапитулацију догађаја на које није помишљао од времена кад су се одиграли. Међутим, покренувши тачкове сећања, ово керуаковско лутање на путу по родном граду даје му до знања да је све већ било ту, те да је једино неопходно вратити се уназад и суочити с прошлошћу. Но, то се у овом роману, за разлику од разговара с терапеутом у прошлом, одвија у унутрашњим питањима и одговорима јунака. Наратив је пун његових преиспитивања – од тога да ли је уопште требало да долази у Нови Сад и шта он ради тамо, до тога како ће разумети све оно што је спознао о себи и на који ће начин то променити његову будућност – и због тога се може читати као истраживање могућих одговара на многобројне дилеме које га опседају.

У симболичном средишту тих преиспитивања и дилема налазе се, посве очекивано, судбине приповедачевих родитеља: мајка још увек живи у Новом Саду, а отац прогања јунака из смрти. Обоје обележени физичким деформитетима – он је имао грбу на леђима, а она једну краћу ногу – и трагичним послератним судбинама, његови родитељи су симболи једног времена и друштва које настаје на рушевинама ратних година. Оцу је, као фигури која није присутна у стварности већ само у сећањима и причама, додељено повлашћено место у роману, нарочито зато што је његов живот обележен сексуално девијантним понашањем, бегом од породице, разводом од мајке протагонисте и непријатним епизодама које трауматично утичу на њиховог сина. Хорват је свестан важности коју отац има у психи приповедача и стога покушава да осветли његову личност из више различитих углова: из перспективе сина, бивше супруге, блиских рођака, насумичних пролазника и докумената који остају након његове смрти. Сви ти делови слагалице слажу се у некохерентну и фрагментарну слику специфичне личности – пијанца који, услед проблема с алкохолом, води раскалашан живот за који криви ратно дезертерство сопственог оца који бежи од породице на сличан начин као и он сам. Бреме које очева фигура оставља на његов живот пресудно утиче на психу наратора и он је од детињства обележен његовим изгледом и понашањем, и као да целог живота чека тренутак кад ће се претворити у њега. Најзад, у очевом исповедном монологу који није ни потпуно аутентичан – „Да, да, да је мој отац жив,

на многа питања бих протекле недеље лакше добио одговор. Рекао би ми, на пример...“ – јунак замишља шта би све отац могао да му каже о свом детињству, животу и деформитету. Најзад, приповедач схвата да грба која се намеће као очева примарна физичка одлика настаје као последица послератног стреса услед притиска друштва и чињенице да је отац оставио породицу и одабрао нови живот далеко од домовине:

Нисам био кажњен само грбом, него и тиме што сам био другачије другачији. Због оца. Нормално. Шта ти мислиш. Гледали су нас као кугу. Државни непријатељи. Шта ја знам. Свашта су нам неки додаивали. А мени наравно и Грбави, грбави. Не знам шта ми је више јело џигерицу. Можда ипак више то што нас је тата оставио. [...] Ти то не можеш да разумеш. Нико не може. Мени је грба израсла због свега тога. Бриге одраслих нису за децу. Стид. Бол. Осетити се остављеним. Изданим. Баш тако како си чуо. Да ми је неко рекао да је то могуће, помислио бих да је луд, али ево могуће је. Ја сам ти доказ да не мораш да се родиш с грбом, израсте она и сама због, шта ја знам.

Узрок свега је, дакле, обележеност чињеницом да припада несрпској породици и да је отац срамно напустио домовину, а та национална другост довела је до психичких и физичких траума, и на крају до гротескне промене и хендикепа који обележава његову свакодневицу. Он се рефлектује на живот Хорватовог протагонисте који ступа у роман носећи огроман ранац на леђима који се касније претвара у имагинарни терет притискујуће прошлости и сурове садашњости, и с њим је на сваком кораку. С друге стране, он је, у недостатку очинске фигуре, одрастао с „благо шепавом мајком великих груди које су сви примећивали“, те је и њена обележеност пуна симболике. Она не размишља о импликацијама свог изгледа, али се свеједно осећа неадекватно и недовољно добро, што узрокује психички дисбаланс који је сликовито представљен једном краћом ногом и шепавим ходом. Упркос томе, она покушава да себи обезбеди пријатну егзистенцију, чак и при крају живота, и стога непрестано гомила скупоцене ципеле које никад неће носити и понаша се на начин који једино њој одговара. Негативне физичке одлике оба родитеља се понављају и код приповедача (рођен је са зечјом усном и пати од шепавости), док му касније расте метафорична грба која преликава његово унутрашње стање свести и трауме које га прате.

Још једна од тих траума је и губитак сестре који у *Ноћној пројекцији* заузима нарочито место. Живот Марте, приповедачеве сестре, мапиран је неколицином њених лирски набијених исповедних монолога који су графички представљени светлијом бојом слова и преломом који више подсећа на поезију него прозу. У тим сегментима се открива да је она рођена мртва и да је сведена само на глас и могућност анализе стварног света и односа који владају у њима, као и на проматрање понашања и промена које настају унутар чланова њене најуже породице. Она као да је све време у улози приповедачевог анђела чувара, али не успева да га спаси од трагедија које га прате и које му се накнадно враћају. Ови солилоквијски пасажии расту у најпотентније и најснажније делове романа који га приближавају делу *Сабо је сшао*, али и другим врхунцима савремене домаће продукције. Њен испрекидан дах и говор лишен сваке кохерентности даје читаоцу потребне податке којима се заокружује историја породице и свих веза које је трасирају, али и при сваком помену Марте у разговору јунака

с родитељима отвара се ново интерпретативно поље и имагинарни поступак којим она постаје други приповедни глас романа, скоро једнако важан за развитак и завршетак радње као и онај примарни. Напослетку, и њен глас из *off*-а и простор лимба који заузима могу се сматрати хендикепом који је у равни с другим физичким недостацима јунака, док сестра расте у најприметнији (парадоксално, пошто једина она није приметна) доказ породичног усуда који их све прати. Такође, ови сегменти показују и могућности језичких игара којима се Хорват бави и које, нарочито у оваквој поставци радње и обликовању јунака, постају упечатљив начин изражавања особе која и јесте и није део стварног света, али и означавају пут којим би проза овог аутора могла да се креће у будућности јер слобода коју омогућавају поезија и песма у прози одговара пишчевим идејама и намерама које доноси у романескном тексту.

Премда не потпуно без мана, овај роман стаје у ред прозе која тематизује простор Новог Сада и пружа један од новијих одговора делима Александра Тишме која се намећу као почетна тачка великог броја нововековних стваралаца тог града. *Ноћна њројекција* може се описати као нова књига о бламу, али не о Мирославу Бламу, већ о бламу, срамоти и стиду који су последица истих оних догађаја који су обележили истоименог Тишминог јунака. Овим романом Ото Хорват одлази корак даље од збирке прича *Као Целанови љубавници*, нарочито на плану анализе природе сећања и психологизације јунака, а питања односа према граду и језику назначавају могуће правце развоја прозе коју читаоци могу да очекују од њега.